

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

Για την έννοια της ιστορίας¹

Α΄

[693] Λέγεται πως υπήρξε ένα αυτόματο κατασκευασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να απαντά στην οποιαδήποτε κίνηση ενός σκακιστή και να εξασφαλίζει έτσι τη νίκη. Ένα ανδρείκελο με τουρκική περιβολή και τον ναργιλέ στο στόμα καθόταν μπροστά σε μια σκακιέρα ακουμπισμένη σ' ένα ευρύχωρο τραπέζι. Ένα σύστημα κατόπτρων δημιουργούσε την ψευδαίσθηση πως το τραπέζι ήταν διαφανές απ' όλες τις πλευρές. Στην πραγματικότητα καθόταν στο εσωτερικό του ένας καμπούρης νάνος που ήταν μεγάλος σκακιστής και κινούσε το χέρι του ανδρείκελου με νήματα. Μπορούμε να φαντασθούμε ένα φιλοσοφικό ανάλογο αυτής της διάταξης. Σκοπός είναι να κερδίζει πάντα το ανδρείκελο που ονομάζεται «ιστορικός υλισμός». Είναι απόλυτα σε θέση να τα βγάλει πέρα με τον οποιονδήποτε, αν προσλάβει στην υπηρεσία του τη θεολογία, η οποία, ως γνωστόν, είναι σήμερα μικρή και άσχημη, και οφείλει να παραμένει αθέατη.

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

Β'

«Η γενικευμένη έλλειψη φθόνου του εκάστοτε παρόντος απέναντι στο μέλλον του, παρ' όλη την ιδιοτέλεια στα καθέκαστα, αποτελεί, γράφει ο Λότσε, μια από τις πιο αξιοσημείωτες ιδιομορφίες της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης».² Αυτός ο αναλογισμός σημαίνει πως η εικόνα της ευτυχίας που φέρουμε χρωματίζεται εξ ολοκλήρου από τον καιρό στον οποίο μας έχει τάξει η πορεία της ύπαρξής μας. Ευτυχία ικανή να μας προξενήσει φθόνο υπάρχει μόνο στον αέρα που εμείς έχουμε αναπνεύσει, αφορά ανθρώπους στους οποίους εμείς θα είχαμε μπορέσει να μιλήσουμε, γυναίκες που θα μπορούσαν να είχαν δοθεί σ' εμάς. Μ' άλλα λόγια, η παράσταση της ευτυχίας φέρει αναπόφευκτα την παράσταση της λύτρωσης. Ακριβώς το ίδιο συμβαίνει με την παράσταση του παρελθόντος που ενδιαφέρει την ιστορία. Το παρελθόν φέρει έναν μυστικό δείκτη που το αναφέρει στη λύτρωση. Δεν θωπεύει τάχα εμάς τους ίδιους μια πνοή του αέρα που περιέβαλλε τους προγενέστερους; Δεν υπάρχει στις φωνές που αφουγκραζόμαστε μια ηχώ όσων έχουν σήμερα σιγήσει; Οι γυναίκες που πολιορκούμε δεν έχουν αδελφές που [694] δεν πρόλαβαν να γνωρίσουν; Αν είναι έτσι, οι προγενέστερες γενεές έχουν ορίσει κρυφά να συναντηθούν με τη δική μας. Αν είναι έτσι, η έλευσή μας στη Γη αναμενόταν. Αν είναι έτσι, έχουμε προικισθεί όπως κάθε προηγούμενη γενιά με μια ασθενή μεσσιανική δύναμη, στην οποία το παρελθόν εγείρει αξίωση. Δεν είναι εύκολο να τα βγάλουμε πέρα μ' αυτή την αξίωση. Ο ιστορικός υλιστής το γνωρίζει καλά.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Γ΄

Ο χρονικογράφος που αφηγείται τα συμβάντα δίχως να διακρίνει τα σημαντικά από τα ασήμαντα συμμορφώνεται με την αλήθεια, σύμφωνα με την οποία τίποτε απ' όσα συνέβησαν κάποτε δεν πρέπει να θεωρείται χαμένο για την ιστορία. Βέβαια μόνο στη λυτρωμένη ανθρωπότητα ανήκει πλήρως το παρελθόν της. Πράγμα που σημαίνει πως μόνον η λυτρωμένη³ ανθρωπότητα μπορεί να μνημονεύει το παρελθόν της καθ' όλες τις στιγμές του (Momente). Κάθε μια από τις βιωμένες στιγμές (Augenblicke) γίνεται εύφημος μνεία στην ημερήσια διάταξη (citation à l'ordre du jour) – και η ημέρα αυτή είναι ακριβώς η Ημέρα της Κρίσεως.

Δ΄

Ζητείτε δὲ πρῶτον τροφήν καὶ περιβολήν,
καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ προστεθήσεται ὑμῖν.

Ἐγγελος, 1807.⁴

Η πάλη των τάξεων, προς την οποία είναι πάντοτε στραμμένος όποιος ιστορικός έχει μαθητεύσει στον Μαρξ, είναι ένας αγώνας για εκείνα τα χυδαία και υλικά πράγματα χωρίς τα οποία δεν υπάρχουν εξευγενισμένα και πνευματικά. Ωστόσο, τα τελευταία δεν εμφανίζονται στην ταξική πάλη ως η παράσταση μιας λείας που πηγαίνει στον νικητή. Ζουν σε αυτό τον αγώνα ως πίστη, θάρρος, χιούμορ, πανουργία, προσήλωση, και ενεργούν αναδρομικά σε βάθος χρόνου. Δεν θα πάψουν να αμφισβητούν ολοένα οιαδήποτε νίκη πέτυχαν οποτεδήποτε οι κυρίαρχοι. Όπως ορι-

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

σμένα άνθη στρέφονται στον ήλιο, έτσι κι αυτό που υπήρξε επιζητεί να στραφεί, δυνάμει ενός κρυφού είδους ηλιοτροπισμού, προς τον ήλιο εκείνο που ανατέλλει στον ουρανό της ιστορίας. [695] Ο ιστορικός υλιστής οφείλει να είναι γνώστης αυτής της αφανέστερης απ' όλες τις αλλαγές.

Ε΄

Η αληθινή εικόνα του παρελθόντος είναι φευγαλέα. Μόνον ως μια εικόνα, η οποία, τη στιγμή ακριβώς που μπορεί ν' αναγνωρισθεί, πετιέται αστραπιαία για να μην ξανάρθει, μπορεί να συγκρατηθεί το παρελθόν. «Η αλήθεια δεν θα μας ξεφύγει» – αυτός ο λόγος, που είναι από τον Γκότφρητ Κέλλερ,⁵ εντοπίζει ακριβώς, μέσα στην ιστορικιστική εικόνα της ιστορίας, το σημείο που τέμνεται από τον ιστορικό υλισμό. Γιατί μια ανεπανάληπτη εικόνα του παρελθόντος κινδυνεύει να χαθεί οποτεδήποτε το παρόν δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του ως αυτό που εκείνη εννοούσε.

ΣΤ΄

Αρθρώνω ιστορικά τα περασμένα δεν σημαίνει τα γνωρίζω «όπως ακριβώς υπήρξαν». Σημαίνει συλλαμβάνω μιαν ανάμνηση έτσι όπως πετιέται αστραπιαία τη στιγμή ενός κινδύνου.⁶ Για τον ιστορικό υλισμό είναι σημαντικό να συγκρατήσει μιαν εικόνα του παρελθόντος όπως προκύπτει αναπάντεχα στο ιστορικό υποκείμενο τη στιγμή του κινδύνου. Ο κίνδυνος απειλεί το περιεχόμενο της παράδοσης όσο και τους αποδέκτες της. Ένας και ο αυτός σοβεί για τα δύο: Να

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

γίνουν όργανα της άρχουσας τάξης. Σε κάθε εποχή πρέπει ν' αναλαμβάνεται ξανά η προσπάθεια ν' αποσπασθεί η παράδοση από τον κομπορμισμό που είναι έτοιμος να την κυριεύσει. Ο Μεσσίας δεν έρχεται άλλωστε μόνον ως ο Λυτρωτής· έρχεται ως ο νικητής του Αντίχριστου. Το χάρισμα ν' αναζωπυρώνει στα περασμένα τη σπίθα της ελπίδας ανήκει μόνο στον ιστοριογράφο εκείνο που έχει εμπεδώσει ότι ακόμη και οι νεκροί δεν θα είναι ασφαλείς από τον εχθρό, αν νικήσει. Και τούτος ο εχθρός δεν έχει πάψει να νικά.

Ζ'

Σκέψου το σκοτάδι και το μεγάλο φύχος
Σε τούτην την κοιλάδα όπου αντηχούν οι θρήνοι.

Μπρεχτ, *Η όπερα της πεντάρας*

[696] Ο Φυστέλ ντε Κουλάνζ⁷ συμβουλεύει τον ιστορικό που θέλει να ξαναζήσει μία εποχή να βγάλει απ' το μυαλό του όσα ξέρει για τη μετέπειτα πορεία της ιστορίας. Δεν μπορεί να χαρακτηριστεί καλύτερα η μέθοδος με την οποία ξέκοψε ο ιστορικός υλισμός. Πρόκειται για μέθοδο συναισθηματικής ταύτισης.⁸ Προέλευσή της είναι η χαύνωση της καρδιάς, η ακηδία, που δεν έχει το κουράγιο να κυριεύσει τη γνήσια ιστορική εικόνα που πετιέται φευγαλέα. Οι μεσαιωνικοί θεολόγοι τη θεωρούσαν αιτία της θλίψης.⁹ Ο Φλωμπέρ, που την είχε γνωρίσει, γράφει: *Peu de gens devineront combien il a fallu etre triste pour [entreprendre de] ressusciter Carthage.*¹⁰ Η φύση αυτής της θλίψης γίνεται σαφέστερη αν ρωτήσουμε με ποιον ακριβώς ταυτίζεται συναισθηματικά ο ιστοριογράφος που ασπάζεται τον ιστορικισμό. Η απάντηση είναι

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

αναπόφευκτη; με τον νικητή. Οι εκάστοτε κυρίαρχοι είναι όμως κληρονόμοι όλων όσων υπήρξαν νικητές. Κατά συνέπεια η συναισθηματική ταύτιση με τον νικητή αποβαίνει πάντα προς όφελος των εκάστοτε κυρίαρχων. Αυτά αρκούν για τον ιστορικό υλιστή. Όποιος έχει αναδειχθεί νικητής μέχρι σήμερα συμμετέχει στην πομπή του θριάμβου των σημερινών κυρίαρχων που παρελαύνουν πάνω απ' όσους είναι σήμερα πεσμένοι στο έδαφος. Όπως συνηθίζοταν πάντα, τα λάφυρα ακολουθούν τον θρίαμβο. Χαρακτηρίζονται ως πολιτιστικά αγαθά. Αυτά θα βρουν στο πρόσωπο του ιστορικού υλιστή έναν αποστασιοποιημένο παρατηρητή. Γιατί δεν μπορεί ν' αναλογίζεται χωρίς φρίκη την καταγωγή όλων ανεξαιρέτως των πολιτιστικών αγαθών που έχει μπροστά του. Δεν οφείλουν την ύπαρξή τους μόνο στον κόπο των μεγαλοφυϊών που τα δημιούργησαν αλλά και στον ανώνυμο μόχθο των συγχρόνων τους. Δεν μαρτυρούν ποτέ επιτεύγματα πολιτισμού χωρίς συγχρόνως να μαρτυρούν βαρβαρότητα. Όπως αυτά δεν είναι άμοιρα βαρβαρότητας, έτσι δεν είναι άμοιρη και η διαδικασία της παράδοσης με την οποία μεταβιβάστηκαν από τον έναν στον άλλο. Ο ιστορικός υλιστής αποστασιοποιείται λοιπόν [697] όσο το δυνατόν από αυτήν. Θεωρεί έργο του να ξυστρίζει την ιστορία ανάτρηχα.

Η'

Η παράδοση των καταπιεσμένων μάς διδάσκει πως η «κατάσταση εκτάκτου ανάγκης» που ζούμε είναι ο κανόνας. Πρέπει ν' αποκτήσουμε μια έννοια ιστορίας που ν' αντιστοιχεί σ' αυτό. Τότε θα έχουμε μπροστά μας ως έργο μας να προκαλέσουμε την πραγματική κατάσταση εκτάκτου ανάγκης· κι αυτό θα βελτιώσει

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

τη θέση μας στον αγώνα ενάντια στον φασισμό. Τον οποίο ευνοεί σημαντικά το γεγονός ότι οι αντίπαλοί του επαγγέλλονται εναντίον του την πρόοδο ως ιστορικό κανόνα. – Η κατάπληξη ότι τα πράγματα που βιώνουμε είναι «ακόμη» δυνατά τον εικοστό αιώνα δεν είναι φιλοσοφική.¹¹ Δεν αποτελεί έναυσμα γνώσης, εκτός αν πρόκειται για τη γνώση ότι δεν ευσταθεί η παράσταση της ιστορίας που τη γεννά.

Θ'

Το φτερό μου είναι έτοιμο να πετάξει
ευχαρίστως θα επέστρεφα
γιατί κι αν έμενα για τον ζώντα χρόνο
θα είχα ελάχιστη τύχη.

Γκέρχαρτ Σόλεμ, *Χαιρετισμός του Αγγέλου*.¹²

Υπάρχει ένας πίνακας του Κλέε που ονομάζεται *Angelus novus*.¹³ Απεικονίζει έναν άγγελο που μοιάζει έτοιμος ν' απομακρυνθεί από κάτι στο οποίο έχει προσηλωμένο το βλέμμα. Τα μάτια του είναι γουρλωμένα, έχει μείνει με το στόμα ανοιχτό, τα φτερά του είναι απλωμένα. Έτσι πρέπει να μοιάζει ο άγγελος της ιστορίας. Έχει το πρόσωπο στραμμένο προς το παρελθόν. Ό,τι σ' εμάς εμφανίζεται ως αλυσίδα συμβάντων αυτός το βλέπει ως μια μοναδική καταστροφή που σωρεύει ακατάπαυστα ερείπια επί ερειπίων και του τα ρίχνει στα πόδια. Ο άγγελος θα ήθελε να σταθεί, ν' αναστήσει τους νεκρούς και να επανενώσει τα συντρίμια. Αλλά μία καταιγίδα [698] φυσά από τον Παράδεισο που έχει παγιδευτεί στα φτερά του και είναι τόσο ισχυρή που ο άγγελος δεν μπορεί πια να τα κλείσει. Η καταιγίδα τον σπρώχνει

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

ασυγκράτητα στο μέλλον, στο οποίο έχει στραμμένα τα νώτα, ενώ μπροστά του ο σωρός των ερειπίων μεγαλώνει ως τον ουρανό. Ό,τι ονομάζουμε «πρόοδο» είναι αυτή ακριβώς η καταιγίδα.

Γ'

Τα αντικείμενα διαλογισμού που υποδείκνυε ο μοναστικός κανόνας στους μοναχούς όφειλαν να τους αποστρέφουν από τον κόσμο και τις ασχολίες του. Το σκεπτικό που ακολουθούμε εδώ προήλθε από έναν παρόμοιο ορισμό. Τη στιγμή που οι πολιτικοί, στους οποίους οι εχθροί του φασισμού είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους, έχουν χάσει και βαθαίνουν την ήττα τους προδίδοντας την ίδια τους την υπόθεση, αποβλέπει στον απεγκλωβισμό του με την πολιτική έννοια κοσμικού από τα δίχτυα στα οποία τον έχουν τυλίξει εκείνοι. Η θεώρηση δέχεται ως σημείο εκκίνησης ότι η αγύριστη πίστη αυτών των πολιτικών στην πρόοδο, η εμπιστοσύνη τους στη «μαζική βάση» τους και, τέλος, η δουλική ένταξή τους σ' έναν ανεξέλεγκτο μηχανισμό υπήρξαν τρεις όψεις του ίδιου πράγματος.¹⁴ Προσπαθεί να δώσει μια αίσθηση του πόσο ακριβά πρέπει να πληρώσει η συνήθης σκέψη μια παράσταση της ιστορίας που αποφεύγει κάθε συνενοχή με την παράσταση στην οποία εξακολουθούν να είναι προσκολλημένοι αυτοί οι πολιτικοί.

ΙΑ'

Ο κομπορμισμός, που ήταν εξαρχής εγγενής στη σοσιαλδημοκρατία, δεν θίγει μόνο την πολιτική τακτική

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

της αλλά και τις περί οικονομίας παραστάσεις της. Αποτελεί μία από τις αιτίες της κατοπινής κατάρρευσης. Τίποτε δεν έχει διαφθείρει τον γερμανό εργάτη σε τέτοιο βαθμό όσο η δοξασία πως αυτός ακολουθεί το ρεύμα. Νόμιζε πως ακολουθεί τη ροή ενός ποταμού που η κλίση του είναι η ανάπτυξη της τεχνικής. Από εκεί δεν έμενε παρά ένα βήμα ως την ψευδαίσθηση ότι η ενταγμένη στον συρμό της τεχνικής προόδου [699] δουλειά στο εργοστάσιο συνιστά πολιτικό έργο. Η παλαιά προτεσταντική ηθική της εργασίας αναστήθηκε πανηγυρικά υπό εκκοσμιευμένο σχήμα στους γερμανούς εργάτες. Το Πρόγραμμα της Γκότα έχει ήδη επάνω του ίχνη της σχετικής σύγχυσης. Ορίζει την εργασία ως «την πηγή κάθε πλούτου και κάθε πολιτισμού». Ο Μαρξ διαισθάνθηκε το κακό και αντέτεινε πως ο άνθρωπος που δεν διαθέτει άλλη ιδιοκτησία εκτός από την εργατική του δύναμη «είναι αναγκαστικά ο δούλος των άλλων ανθρώπων που έκαμαν τους εαυτούς τους ιδιοκτήτες».¹⁵ Εν τούτοις η σύγχυση συνέχισε να διαδίδεται και λίγο αργότερα ο Γιόζεφ Ντήτγκεν¹⁶ διακήρυξε: «Η εργασία είναι ο Σωτήρας της νεότερης εποχής. [...] Η [...] βελτίωση της εργασίας [...] συνιστά τον πλούτο που είναι τώρα ικανός να εκπληρώσει ό,τι δεν κατόρθωσε προηγουμένως κανένας Λυτρωτής». Αυτή η χυδαία μαρξιστική έννοια του τι είναι η εργασία δεν στέκεται πολύ στο ερώτημα του πώς το προϊόν τους ωφελεί τους εργάτες όσο δεν μπορούν να το έχουν στη διάθεσή τους. Θέλει να αντιλαμβάνεται μόνο τις προόδους στην κυριαρχία της φύσης, όχι τις οπισθοδρομήσεις της κοινωνίας. Εμφανίζει ήδη τα τεχνοκρατικά γνωρίσματα που απαντώνται αργότερα στον φασισμό. Ανάμεσά τους βρίσκει μια έννοια φύσης που απομακρύνεται με δυσοίωνα τρόπο από εκείνη των σοσιαλιστικών

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

ουτοπιών προ του 1848. Όπως γίνεται πλέον κατανοητή, η εργασία ισοδυναμεί με την εκμετάλλευση της φύσης που αντιδιαστέλλεται με αφελή αυταρέσκεια προς την εκμετάλλευση του προλεταριάτου. Σε σύγκριση μ' αυτή τη θετικιστική αντίληψη, οι φαντασιώσεις που έδωσαν τόσες αφορμές για να χλευασθεί κάποιος σαν τον Φουριέ¹⁷ αποδεικνύονται απροσδόκητα σόφρονες. Σύμφωνα με τον Φουριέ συνέπεια της καλά οργανωμένης συνεταιριστικής εργασίας θα είναι ότι τέσσερα φεγγάρια θα φτάσουν να φωτίζουν τη γήινη νύχτα, ότι οι πάγοι θα υποχωρήσουν από τους πόλους, ότι το θαλασσινό νερό θα πάψει να είναι αλμυρό και τα άγρια θηρία θα μπουν στην υπηρεσία του ανθρώπου. Όλα αυτά εικονίζουν μια εργασία η οποία όχι μόνο δεν εκμεταλλεύεται τη φύση αλλά είναι αντίθετα ικανή να της εκμαιεύει πλάσματα που κοιμούνται στα σπλάχνα της ως δυνατότητες. Στη διεφθαρμένη έννοια της εργασίας ανήκει ως συμπλήρωμά της εκείνη η φύση που, σύμφωνα με μια έκφραση του Ντήτσογκεν, «διατίθεται δωρεάν».¹⁸

IB'

[700] Χρειαζόμαστε την ιστορική γνώση, τη χρειαζόμαστε όμως αλλιώς, απ' ό,τι τη χρειάζεται ο καλομαθημένος αργόσχολος μέσα στον κήπο της γνώσης.

Νίτσε, *Περί των επιβλαβών και των επωφελών επιπτώσεων της ιστορίας στη ζωή*.¹⁹

Υποκείμενο²⁰ της ιστορικής γνώσης είναι η ίδια η αγωνιζόμενη, καταπιεσμένη τάξη. Στον Μαρξ εμφανίζεται ως η τελευταία υποδουλωμένη, η εκδικήτρια

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

τάξη, η οποία, στο όνομα των ηττημένων γενεών, φέρνει σε πέρας το έργο της απελευθέρωσης. Αυτή η συνείδηση που κυριάρχησε πάλι για λίγο στον «Σπάρτακο» ήταν ανέκαθεν αποक्रουστική για τη σοσιαλδημοκρατία. Σε τρεις δεκαετίες, η σοσιαλδημοκρατία κατόρθωσε να σβήσει σχεδόν το όνομα ενός Μπλανκί,²¹ που το άκουσμά του συνέγειρε τον περασμένο αιώνα. Προτιμούσε ν' αναθέτει στην εργατική τάξη τον ρόλο λυτρωτή μελλοντικών γενεών. Έτσι απονεύρωνε την καλύτερη δύναμή της. Μ' αυτή τη διαπαιδαγώγηση η τάξη ξέμαθε τόσο να μισεί όσο και να θυσιάζεται. Γιατί και τα δύο τρέφονται από την εικόνα των σκλαβωμένων προγόνων, όχι από το ιδεώδες των απελευθερωμένων εγγονών.

ΙΓ'

Κι όμως κάθε μέρα η υπόθεσή μας γίνεται εναργέστερη και ο λαός κάθε μέρα εξυπνότερος.

Γιόζεφ Ντήτσγκεν, *Σοσιαλδημοκρατική φιλοσοφία*.²²

Η θεωρία και ακόμη περισσότερο η πράξη της σοσιαλδημοκρατίας ορίζονταν από μια έννοια προόδου που δεν έμενε πιστή στην πραγματικότητα άλλα ενείχε μία δογματική αξίωση. Η πρόοδος, όπως εικονιζόταν στα μυαλά των σοσιαλδημοκρατών, πρώτον, ήταν πρόοδος της ίδιας της ανθρωπότητας (όχι μόνο των δεξιότητων και γνώσεών της). Δεύτερον, ήταν μη αποπερατώσιμη (αντιστοιχούσε σε μια ικανότητα της ανθρωπότητας να τελειοποιείται επ' άπειρον). Τρίτον, θεωρούνταν μη ανακόψιμη (διένυε από μόνη της μια τροχιά, σε ευθεία ή σπειροειδή γραμμή). Καθένα από αυτά τα κατηγορήματα είναι αμφισβητήσιμο και

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΙΕΝΓΙΑΜΙΝ

επιδέχεται καθένα κριτική. Ωστόσο, [701] όταν έχουν εξαντληθεί όλα τα περιθώρια, η κριτική είναι αναγκασμένη να διαπεράσει αυτά τα κατηγορήματα και να εστιάζει σε κάτι που τους είναι κοινό. Η παράσταση της προόδου του ανθρώπινου γένους στην ιστορία δεν υπάρχει χωρίς την παράσταση μιας πορείας της ιστορίας σε ομοιογενή και κενό χρόνο. Η κριτική της παράστασης αυτής της πορείας πρέπει να αποτελέσει τη βάση για την κριτική της παράστασης της προόδου εν γένει.

ΙΔ'

Σκοπός είναι η καταγωγή.

Καρλ Κράους, *Ρήσεις σε στίχους Α*.²³

Η ιστορία αποτελεί αντικείμενο μιας κατασκευής, τύπος της οποίας δεν αποτελεί ο ομοιογενής και κενός χρόνος αλλά ο χρόνος που πληρούται από τωρινό χρόνο. Έτσι η αρχαία Ρώμη υπήρξε για τον Ροβεσπιέρο ένα παρελθόν γεμάτο τωρινό χρόνο που το απέσπασε από το ιστορικό συνεχές. Η Γαλλική Επανάσταση κατανούσε τον εαυτό της ως επανακάμπτουσα Ρώμη. Ανέφερε την αρχαία Ρώμη όπως ακριβώς η μόδα αναφέρει ένα ρούχο του παρελθόντος. Η μόδα μυρίζεται το επίκαιρο οσοδήποτε βαθιά και αν σαλεύει στις συστάδες του άλλοτε. Η μόδα είναι ένα άλμα τίγρης προς το παρελθόν. Μόνο που λαμβάνει χώρα σε μιαν αρένα που τελεί υπό τις διαταγές της άρχουσας τάξης. Το ίδιο άλμα κάτω από τον ανοιχτό ουρανό της ιστορίας είναι το διαλεκτικό άλμα ως το οποίο ο Μαρξ συνέλαβε την επανάσταση.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΕ'

Η συνείδηση ότι διαρρηγνύουν το ιστορικό συνεχές προσιδιάζει στις επαναστατικές τάξεις τη στιγμή της δράσης τους. Η Μεγάλη Επανάσταση εισήγαγε ένα νέο ημερολόγιο. Η ημέρα θέσπισης ενός ημερολογίου είναι ένα είδος ιστορικής βραχυγραφίας.²⁴ Και κατά βάθος είναι αυτή η ίδια ημέρα που επανέρχεται ολοένα με τη μορφή των αργιών,²⁵ ημερών ενθύμησης.²⁶ Τα ημερολόγια δεν μετρούν λοιπόν τον χρόνο [702] όπως τα ωρολόγια. Συνιστούν μνημεία μιας ιστορικής συνείδησης της οποίας ούτε το παραμικρό ίχνος δεν φαίνεται να υπάρχει πια στην Ευρώπη τα τελευταία εκατό χρόνια. Ένα επεισόδιο της Επανάστασης του 1830 τιμούσε ακόμη αυτή τη συνείδηση. Όταν έπεσε το βράδυ της πρώτης ημέρας οδομαχιών πυροβολήθηκαν τα δημόσια ωρολόγια σε πολλά σημεία του Παρισιού, ταυτόχρονα και χωρίς συνεννόηση. Ένας αυτόπτης μάρτυρας, που ίσως χρωστούσε τις μαντικές του ικανότητες στην ομοιοκαταληξία, έγραψε τότε:

Qui le croirait! on dit qu'irrités contre l'heure,
De nouveaux Josués, au pied de chaque tour,
Tiraient sur les cadrans pour arrêter le jour.²⁷

ΙΣΤ'

Στον ιστορικό υλιστή είναι απαραίτητη η έννοια ενός παρόντος που δεν αποτελεί μετάβαση, αλλά όπου ο χρόνος σταματά και μένει ακίνητος. Γιατί αυτή η έννοια ορίζει εκείνο ακριβώς το παρόν όπου ο ιστορικός υλιστής γράφει ιστορία για λογαριασμό του. Ο ιστορικισμός παρουσιάζει την «αιώνια» εικόνα του παρελθόντος, ο ιστορικός υλιστής μια εμπειρία του

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

παρελθόντος που στέκεται ως μοναδική. Αφήνει άλλους να ξοδεύονται στο μπουρδέλο του ιστορικισμού με την πόρνη «Μια φορά κι έναν καιρό». Παραμένει κύριος των δυνάμεών του: αρκετά άντρας για να διαρρήξει το συνεχές της ιστορίας.

ΙΖ'

Ο ιστορικισμός δικαίως κορυφώνεται στην παγκόσμια ιστορία. Η υλιστική ιστοριογραφία διακρίνεται μεθοδολογικά από αυτήν ίσως σαφέστερα παρά από οποιαδήποτε άλλη. Η παγκόσμια ιστορία στερείται κάθε θεωρητικού εξοπλισμού. Η μέθοδός της είναι αθροιστική: Επιστρατεύει το πλήθος των γεγονότων για να γεμίσει τον ομοιογενή και κενό χρόνο. Αντίθετα, η υλιστική ιστοριογραφία στηρίζεται σε μια κατασκευαστική αρχή. Νόηση δεν είναι μόνο η κίνηση των σκέψεων αλλά και η ακινητοποίησή τους. Όταν η σκέψη σταματά ξαφνικά σε [703] έναν χορευμένο με εντάσεις αστερισμό, του προξενεί ένα τράνταγμα, με αποτέλεσμα [αυτός]²⁸ να αποκρυσταλλώνεται σε μονάδα. Ο ιστορικός υλιστής προσεγγίζει ένα ιστορικό αντικείμενο μόνο και μόνο όταν αυτό του εμφανίζεται ως μονάδα.²⁹ Αναγνωρίζει σ' αυτή τη δομή το σημείο μιας μεσσιανικής ακινητοποίησης του ιστορικού γίγνεσθαι, μ' άλλα λόγια, μιας επαναστατικής ευκαιρίας στον αγώνα υπέρ του καταπιεσμένου παρελθόντος. Την αρπάζει για ν' αποσπάσει μιαν ορισμένη εποχή από το συνεχές της ιστορίας: αποσπά μία συγκεκριμένη ζωή από μια εποχή η ένα συγκεκριμένο έργο από το έργο μιας ζωής. Το κέρδος από τη μέθοδό του είναι ότι διατηρείται και αίρεται³⁰ μέσα στο έργο το έργο μιας ζωής, μέσα στο έργο μιας ζωής

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

η εποχή και μέσα σε μία εποχή η συνολική ιστορική πορεία. Ο θρεπτικός καρπός αυτού που έχει εννοηθεί ιστορικά περιέχει τον χρόνο ως πολύτιμο πλην άγευστο σπόρο στο εσωτερικό του.³¹

III'

«Οι άθλιες πέντε χιλιετίες του homo sapiens», λέει ένας σύγχρονος βιολόγος, «συνιστούν, σε σχέση με την ιστορία της οργανικής ζωής στη Γη, κάτι σαν δύο δευτερόλεπτα στο τέλος μιας εικοσιτετράωρης ημέρας. Η ιστορία της πολιτισμένης ανθρωπότητας θα καταλάμβανε, υπ' αυτή την κλίμακα, το ένα πέμπτο του τελευταίου δευτερολέπτου της τελευταίας ώρας». Ο τωρινός χρόνος, ο οποίος, ως πρότυπο του μεσσιανικού χρόνου, συγκεφαλαιώνει την ιστορία ολόκληρης της ανθρωπότητας σε μια τεράστια επιτομή, συμπίπτει επακριβώς με αυτό εδώ το σχήμα που αποτυπώνει μέσα στο σύμπαν την ιστορία της ανθρωπότητας.

[ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ]

A'

[704] Ο ιστορικισμός αρκείται στο να διαπιστώνει μια αιτιακή σύνδεση διαφόρων στιγμών της ιστορίας. Αλλά καμία κατάσταση πραγμάτων δεν είναι ιστορική μόνο και μόνον επειδή είναι αιτία. Γίνεται ιστορική μετά θάνατον, εξαιτίας συμβάντων που μπορεί να απέχουν χιλιάδες χρόνια απ' αυτήν. Ο ιστορικός που εκκινεί από αυτή την αφετηρία παύει ν' αραδιά-

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

ζει τη σειρά των συμβάντων σαν κόμπους σε κομποσκοίνοι. Συλλαμβάνει τον αστερισμό που σχηματίζει η δική του εποχή μαζί με μια εντελώς συγκεκριμένη άλλη προγενέστερη. Έτσι θεμελιώνει μια έννοια παρόντος ως του «τωρινού χρόνου» που περιέχει διάσπαρτα θραύσματα μεσσιανικού χρόνου.

Β΄

Σίγουρα οι μάντεις που ρωτούσαν τον χρόνο τι εγκυμονεί δεν είχαν εμπειρία αυτού ως ομοιογενούς ούτε ως κενού. Όποιος το κρατά αυτό κατά νου ίσως αποκτήσει μια έννοια του πώς έχουμε εμπειρία του παρελθόντος χρόνου κατά την ενθύμηση: ακριβώς έτσι. Ως γνωστόν απαγορευόταν στους Εβραίους να διερευνούν το μέλλον. Ωστόσο η τότε και η προσευχή τους μούσαν στην ενθύμηση. Γεγονός που, για τους Εβραίους, απομάγευε το μέλλον, το οποίο δυναστεύει όσους αντλούν πληροφορίες από τους μάντεις. Τούτο παρ' όλ' αυτά δεν μετέτρεψε το μέλλον σε ομοιογενή και κενό χρόνο για τους Εβραίους. Γιατί μέσα του η κάθε στιγμή ήταν η στενή πύλη από την οποία μπορούσε να διέλθει ο Μεσσίας.

Μετάφραση: Γιώργος Φαράκλας,
Αριστείδης Μπαλτάς

Σημειώσεις

1. Walter Benjamin, «Über den Begriff der Geschichte», *Gesammelte Schriften*, τ. I.2, Suhrkamp, Φραγκφούρτη 1974, σ. 691-704. Αρχικά με τον τίτλο «Θέσεις για τη φιλοσοφία της

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ιστορίας». Η σελιδοποίηση του πρωτοτύπου αναφέρεται εντός αγκυλών. Σημειώσεις του Γ.Φ.

2. R.H. Lotze, *Mikrokosmos. Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit. Versuch einer Anthropologie*, τ. 3, Λειψία 1864, σ. 49. Ο Λότσε (1817-1889) είναι ιδρυτής της ψυχοφυσιολογίας.

3. Η μερική γαλλική εκδοχή (*Gesammelte Schriften, ό.π., τ. I.3, σ. 1260-1266*) λέει εδώ *rétablie*, «αποκατεστημένη».

4. Έπιστολή στον K.L. von Knebel (30 Αυγ. 1807). Παρωδική αντιστροφή του *Κατά Ματθαίον ζ', 33*.

5. Ο Gottfried Keller (1819-1890) είναι ελβετός ποιητής και λογοτέχνης φουερμπαχιανής εμπνεύσεως που σημαδεύει τη μετάβαση από τον ρομαντισμό στον ρεαλισμό.

6. Η γαλλική εκδοχή του κειμένου είναι σαφέστερη: «Έργο του ιστορικού κατά τον Ράνκε [Leopold von Ranke. 1795-1886. κύριος αντιπρόσωπος του ιστορικισμού] είναι να περιγράφει το παρελθόν όπως υπήρξε». Αυτός ο ορισμός είναι εντελώς πλασματικός. Η γνώση του παρελθόντος μοιάζει μάλλον με την πράξη διά της οποίας επανέρχεται σ' έναν άνθρωπο τη στιγμή ενός ξαφνικού κινδύνου μια ανάμνηση που τον σώζει» (*ό.π., σ. 1262*).

7. Ο γάλλος ιστορικός Fustel de Coulanges (1830-1889· *La cité antique*, 1864) υποστήριζε πως η ιστορία μπορεί να συγχροτηθεί ως επιστήμη.

8. Einführung: έχει αποδοθεί και με τον νεολογισμό «εναίσθηση». Ακολουθείται η γαλλική εκδοχή που φέρει την περιφρασση *identification affective*.

9. Προσθήκη γαλλικής εκδοχής: «Οι οποίοι την πραγματεύθηκαν ως ένα από τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα». Ο γάλλος μεταφραστής M. de Gandillac (βλ. W. Benjamin, *Œuvres III*, Gallimard, Παρίσι 2000, σ. 432) παραπέμπει στη *Summa Theologica* του Θωμά Ακινάτη (I-II, qu. 35, art. 8: αιτία θλίψης· II-II, qu. 35, art. 3: θανάσιμο αμάρτημα).

10. «Λίγοι θα μαντέψουν πόση θλίψη χρειάστηκε για να επιχειρήσω ν' αναβιώσω την Καρχηδόνα» (επιστολή του Flaubert στον Feydeau, 29 Νοε. 1859). Εννοεί το μυθιστόρημα *Salammbô* (1862).

11. Αναφέρεται στον τόπο της αρχαίας φιλοσοφίας σύμφωνα με τον οποίο το «θαυμάζειν (η έκπληξη, η απορία με τη

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ

σημερινή σημασία της λέξης) είναι η αφετηρία της φιλοσοφικής γνώσης.

12. Gerhard Scholem, *Gruß vom Angelus*, από επιστολή του στον Μπένγιαμιν (25 Ιουλ. 1921).

13. *Νέος Άγγελος*, πίνακας του ελβετογερμανού ζωγράφου Paul Klee (1879-1940) που ανήκε στον Μπένγιαμιν.

14. Η γαλλική εκδοχή μιλά χωρίς περιστροφές: «Εγώ εκκινώ από την πεποίθηση ότι τα θεμελιώδη κακώς κείμενα (vices) της αριστερής πολιτικής είναι αλληλένδετα. Από αυτά τα κακώς κείμενα καταγγέλλω κυρίως τρία: την τυφλή πίστη στην πρόοδο· μια τυφλή πίστη στη δύναμη, στην ορθότητα και στην ταχύτητα των αντιδράσεων που σχηματίζονται στις μάζες· μια τυφλή πίστη στο κόμμα» (ό.π., σ. 1263-1264).

15. *Kritik des Gothaer Programms*, εις *Marx-Engels-Werke*, τ. 19, Dietz, Βερολίνο 1962, σ. 15.

16. O Josef Dietzgen (1828-1888) ανέπτυξε παράλληλα και ανεξάρτητα με τον Μάξ και τον Ένγκελς μια γνωσιοθεωρία συγγενική με του διαλεκτικού υλισμού.

17. Ο γάλλος Charles Fourier (1772-1837) και ο άγγλος Όουεν (Robert Owen, 1771-1858) είναι οι δύο κύριοι εκπρόσωποι του λεγόμενου ουτοπικού σοσιαλισμού.

18. J. Dietzgen, *Sämtliche Schriften*, Wiesbaden 1911, τ. 1, σ. 175.

19. Fr. Nietzsche, *Vom Nutzen and Nachteile der Historie für das Leben* (1874), μτφ. *Ιστορία και ζωή*, Γνώση, Αθήνα 1993, σ. 13.

20. Γαλλική εκδοχή: *l'artisan*, «πρωτεργάτης» (ό.π., σ. 1264)

21. Ο γάλλος επαναστάτης Auguste Blanqui (1805-1881), με ιδέες κοντινές στους ουτοπιστές κομμουνιστές, πρωτοστάτησε στο λαϊκό επαναστατικό κίνημα της Γαλλίας τον 19^ο αι. και ειδικά έλαβε ενεργά μέρος στην Κομμούνα (1871).

22. Dietzgen, ό.π., σ. 176.

23. *Karl Kraus, Worte in Versen I*, Λειψία 1919, σ. 69. Ο Κράους (1874-1936) υπήρξε πολιτικά ενταγμένος και ειρηνιστής αυστριακός λογοτέχνης.

24. *Zeitraffer*, ταινία σε γρήγορη κίνηση. Η γαλλική απόδοση προσθέτει: «ενσωματώνει τον προγενέστερο χρόνο».

25. *Feiertage*. Στο γαλλικό: «jours fériés».

26. *Eingedenken*: συνείδησης, συνειδητής μνήμης.

27. *Ποιος θα το πίστευε! Λένε πως βάζοντάς τα με την ώρα / Ένας νέος Ιησούς του Ναυή κάτω από κάθε καμπα-*

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ναριό / Πυροβολούσε τα ρολόγια για να σταματήσει την ημέρα (ο Ιησούς του Ναυή σταμάτησε τον ήλιο για να συνεχιστεί η μάχη· ΠΔ, Ιησούς, ι', 12-13).

28. Το γερμανικό πρωτότυπο λέει: «αυτή». Όμως η γαλλική απόδοση λέει: «η εικόνα, ο αστερισμός που υπομένει την αναταραχή οργάνωνεται εξ απίνης, συγκροτείται στο εσωτερικό του ως μονάδα» (ό.π., σ. 1265). Αυτήν την ερμηνεία υιοθετεί και η αγγλική μετάφραση του H. Zohn: W. Benjamin, *Illuminations*, Harcourt Brace Jovanovich, Νέα Υόρκη 1968, σ. 262-263.

29. Η «όταν έρχεται αντιμέτωπος ως μονάδα μ' αυτό». Η γραμματική επιτρέπει τις δύο αναγνώσεις. Η προηγούμενη φράση του γερμανικού (βλ. προηγ. σημ.) απαιτεί αυτή την απόδοση που δεν υιοθετούμε, αλλά η γαλλική απόδοση περιέχει αυτήν που υιοθετούμε (ό.π.).

30. *Aufbewahrt ist und aufgehoben*: το δεύτερο ρήμα μπορεί να δηλώνει τη διατήρηση και την κατάργηση. Αυτό χρησιμοποιεί ο Έγγελος για να δηλώσει τη διαλεκτική μετάβαση σε μία ανώτερη κατηγορία. Παρόμοια αμφισημία έχει το «αίρω».

31. Η γαλλική εκδοχή είναι σαφέστερη: «Ο υλιστής ιστορικός, δραττόμενος αυτής της ευκαιρίας, θα θραύσει την ιστορική συνέχεια ώστε ν' απομονώσει μία δεδομένη εποχή· θα θραύσει ομοίως την συνέχεια μιας εποχής ώστε ν' απομονώσει μίαν ατομική ζωή· τέλος, θα θραύσει αυτήν την ατομική ζωή ώστε ν' απομονώσει μία πράξη ή ένα δεδομένο έργο. Έτσι θα κατορθώσει να δείξει πως ολόκληρη η ζωή ενός ατόμου περιέχεται σ' ένα έργο του. Μία πράξη του· πώς αυτή η ζωή περιέχει μίαν ολόκληρη εποχή· και πώς μία εποχή περιέχει ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία. Οι θρεπτικοί καρποί του δέντρου της γνώσης είναι λοιπόν εκείνοι που κλείνουν στην σάρκα τους, σαν έναν πολύτιμο πλην άγευστο σπόρο, τον ιστορικό Χρόνο» (ό.π., σ. 1265-1266).